

6. Morin, O. L. (2016). Teoretychni osnovy doslidzhennia problemy profesiinoho samoyznachennia uchnivskoi molodi [Theoretical bases of research on the problem of vocational self-determination of youth]. In Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi: Vol. 20 (2) (pp. 21-32).

Морін Олег Леонідович, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник лабораторії трудового виховання Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України

Морин Олег Леонидович, кандидат педагогических наук, старший научный сотрудник, старший научный сотрудник лаборатории трудового воспитания Института проблем воспитания Национальной академии педагогических наук Украины

Oleh Morin, Senior Research Scientist of the Laboratory of Labor Education of the Institute of Problems on Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, PhD in Education, Senior Research

УДК 351.74:796.85

В. Б. Нечерда, Б. Б. Шаповалов, м. Київ

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ПІДЛІТКІВ УРАЗЛИВИХ КАТЕГОРІЙ ДО ДІЙ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ

Стаття присвячена деяким питанням формування готовності підлітків уразливих категорій до виживання в різних екстремальних ситуаціях сьогодення. Автори, на основі аналізу вітчизняної та зарубіжної психолого-педагогічної літератури, визначають явище готовності, зокрема формування готовності до дій в екстремальних ситуаціях, та розглядають соціально-психологічні особливості підлітків уразливих категорій. В центрі уваги дослідників сучасні національні системи формування готовності особистості до дій в екстремальних ситуаціях – хортинг і поліцейський хортинг.

Ключові слова: *готовність, готовність до дій в екстремальних ситуаціях, підлітки уразливих категорій, хортинг, поліцейський хортинг.*

Екстремальні ситуації природного, техногенного та соціального характеру в сучасному житті, на жаль, виникають все частіше, тому формування готовності представників різних категорій населення до дій в таких умовах є нагальною потре-

бою всіх громадян. Не є винятком і підлітки, в тому числі й уразливих категорій. Така робота з причини швидких та глобальних змін у суспільстві має бути багатогранною й наразі потребує нових підходів, як у теоретичній, так і в практичній площині. Водночас представники нещодавно створених громадських організацій – Української федерації хортингу та Федерації поліцейського хортингу України вважають, що основою системи формування готовності школярів (підлітків уразливих категорій зокрема) протистояти негативним впливам навколишнього світу й бути здатними захистити себе повинні стати бойові мистецтва.

Різні аспекти діяльності людини в екстремальних умовах досліджуються у працях вчених Д. Александрова, Ю. Бриндікова, Ю. Ірхіна, М. Козяра, В. Лефтерова, І. Ліпатова, М. Магомед-Емінова, Т. Остафійчук, В. Пліска, І. Приходька, В. Розова, І. Сироти, О. Тимченка, Н. Шевченко та ін.

Результати аналізу свідчать, що у сучасній науці та практиці немає єдиного підходу до визначення екстремальних ситуацій: вони розглядаються як несприятливі для життєдіяльності умови, що вимагають мобілізації прихованих можливостей організму; є об'єктивно складними умовами діяльності, що сприймаються й оцінюються як напружені чи небезпечні; ними називають несприятливий, складний стан умов життєдіяльності людини, що набув для окремої особи або групи осіб особливої значущості; екстремальними ситуаціями також вважають нестандартні, нештатні, загрозові, аварійні або катастрофічні обставини. Зауважимо, що загальною ознакою екстремальних ситуацій, наведеною у дослідженнях різних вчених, є небезпека, тобто потенційна загроза, яка може призвести до ушкодження або знищення будь-якого явища, об'єкта чи суб'єкта. Саме тому, на думку дослідників, метою будь-якої особи, яка перебуває в екстремальній ситуації, є виживання. Вартим уваги вважаємо те, що в цьому випадку слід говорити не лише про виживання, але й про невразливість людини (дійсно, особа може вижити у певній ситуації, але ушкодження (фізичні чи психологічні), отримані нею, можуть позбавити її сенсу життя). Для підлітків уразливих категорій, тобто тих, які в силу певних обставин більш схильні до негативних зовнішніх впливів з боку суспільства, ця невразливість в екстремальній ситуації, нейтралізація її негативного впливу,

її блокування чи подолання є найбільш актуальними, і тому формування готовності підлітків уразливих категорій до дій у подібних важких умовах є особливо важливим для їх теперішнього життя та майбутнього.

Деяким проблемам уразливості присвячені наукові розвідки вчених В. Бочарової, І. Кона, А. Макаренка, що досліджують найбільш гострі соціально-психологічні проблеми підлітків і особливості визначення ними свого місця в соціумі; процес соціалізації особистості у певних соціально-педагогічних умовах розглядається в роботах дослідників І. Звереві, А. Капської, Л. Міщик, Ж. Петрочко, Н. Слюсаренко. Сучасні вчені (В. Андросюк, І. Баєва, О. Макаревич, А. Тарас) підкреслюють, що у випадку тієї чи іншої екстремальної ситуації певній категорії населення (підліткам уразливих категорій зокрема) неможливо дати максимум вичерпних порад щодо доцільності дій і правильності прийнятих рішень, однак, у більшості екстремальних обставин можна і треба перемагати набутими знаннями й навичками та готовністю відповідно діяти.

Стосовно явища готовності відзначимо, що на сьогодні психолого-педагогічні джерела (О. Безпалько, А. Линенко, А. Капська, О. Ковальов, П. Комогоров, Н. Кузьміна, В. Сластьонін) пропонують різнобічні тлумачення феномена-готовності, які зумовлені специфікою діяльності й особливостями теоретичних концепцій. Але всі дослідники акцентують увагу на тому (що важливо для нашого дослідження) наскільки легко актуалізується, піддається розвитку й досягає більш високих рівнів готовність окремої людини до певної діяльності, якою вона є стійкою та динамічною. Ускладнюють формування готовності, на думку вчених, пасивне ставлення до завдання, відсутність плану дій та наміру максимально використати свої знання і досвід. Додамо, що формування готовності підлітків уразливих категорій до дій в екстремальних ситуаціях, крім зазначених факторів, також може бути ускладнене через їх низьку адаптивність до стресу, відсутність навичок регуляції свого психічного стану, схильність до паніки й агресії.

Аналіз вітчизняної та зарубіжної психолого-педагогічної літератури з питань підготовки населення до дій в екстремальних умовах сьогодення засвідчив, що нині бракує досліджень, присвячених проблемам формування готовності

підлітків уразливих категорій до дій в екстремальних ситуаціях. Крім того, відзначаючи достатньо високу кількість наукових джерел вітчизняних та закордонних авторів, присвячених різноманітним видам бойових мистецтв, зауважимо, що надзвичайно обмеженою є чисельність тих видань, які розглядають прикладні аспекти застосування бойових мистецтв у процесі формування готовності різних категорій населення, уразливих підлітків зокрема, до дій в екстремальних ситуаціях. Водночас узагальнення бойового досвіду різноманітних військових підрозділів і правоохоронних органів свідчить, що саме бойові мистецтва мають бути покладені в основу навчально-виховного процесу формування готовності громадян різних категорій до дій в екстремальних обставинах. Саме тому ми переконані в необхідності вивчення означеної проблеми як у теоретичному, так і в практичному аспектах.

З огляду на зазначене вище, вважаємо доцільним визначити основною метою свого дослідження теоретичні та методичні засади формування готовності підлітків уразливих категорій до дій в екстремальних ситуаціях.

Ми поділяємо думки вченого М. Козяра, що екстремальні ситуації – це ситуації, які для людини є незвичайними, фізично і психологічно важкими, часто пов'язані з ризиком для життя й вимагають від особи неймовірно великого напруження внутрішніх сил, емоційно-вольової стійкості та оптимального використання особистих можливостей для досягнення успіху безпеки [1, с. 8]. Населення повинно бути готовим до дій в екстремальних ситуаціях, які можуть статися в процесі життєдіяльності, оскільки для кожної особи (особливо для підлітків уразливих категорій) завжди існує деяка ймовірність нещасного випадку. Для зменшення негативного впливу несприятливих факторів на людину, збереження нею самовладання та здатності до самодопомоги, необхідно проводити психологічну, фізичну та інші види підготовки осіб, які можуть опинитися в екстремальних умовах.

Погоджуємося з висновками дослідника В. Сластьоніна, котрий вважає готовність особливим психічним станом, який характеризується наявністю в суб'єкта образу, структури певної дії та постійною спрямованістю свідомості на її виконання [2, с. 152]. Формування готовності підлітків уразливих категорій до дій в екстремальних ситуаціях розглядаємо як

процес цілеспрямованого розвитку всіх сторін і якостей особистості підлітка, котрі становлять його готовність до дій в екстремальних ситуаціях.

З метою з'ясування, які саме бойові мистецтва чи спортивні єдиноборства можуть стати основою системи формування готовності наших громадян (у тому числі – підлітків уразливих категорій) до дій в екстремальних ситуаціях, нами було проаналізовано вітчизняні та зарубіжні системи самозахисту: айкідо, активна оборона Семі Франко, бойове карате, бойовий гопак, боротьба самбо, джиу-джитсу, дзюдо, карате, кікбоксинг (версія WPKA), крав мага, рукопашний бій, самозахист без ушкоджень, спас, хапкідо та інші. Зазначені бойові мистецтва є розвинутими на належному рівні в нашій країні та висвітлені у вітчизняній науково-методичній та спеціальній літературі. Їх аналіз дав змогу зробити такі висновки.

1. Більшість цих систем (бокс, боротьба самбо, дзюдо, кікбоксинг, рукопашний бій та інші) мають спортивний характер і спрямовані на визначення переможця, а не на виживання в критичних, небезпечних та екстремальних ситуаціях. Водночас зазначені системи, за умов певної адаптації, можна розглядати як частину системи формування готовності людини до дій в екстремальних ситуаціях.

2. Вітчизняні бойові мистецтва (спас, бойовий гопак, боротьба на поясах) є засобом виховання патріотизму й можуть використовуватися у процесі підготовки особи до екстремальних ситуацій, але вони не мають ознак системи виживання в екстремальних умовах сьогодення.

3. Східні бойові мистецтва створювалися переважно у далекому минулому й мали прикладне значення для завдань самооборони в умовах того часу і людей з іншими антропометричними параметрами, ніж ті, що нині проживають на території сучасної України. Зменшують їх прикладну цінність також специфічний одяг (спортивна форма) та перевантаження ритуалами.

Зауважимо, що технічні дії з арсеналу зазначених вище систем самозахисту не можуть бути ефективними при припиненні нападу, однак їх слід розглядати лише як окремі елементи системи самозахисту та виживання. Вважаємо, що бойові мистецтва та спортивні єдиноборства стануть основою систем формування готовності різних категорій громадян,

підлітків уразливих категорій зокрема, до дій в екстремальних ситуаціях лише за умов відповідності певним критеріям, серед яких ми вважаємо найважливішими такі:

- основа на українських національних бойових традиціях;
- позбавлення штучних обмежень у технічних діях та зайвих ритуалів;
- відповідність вимогам сучасних загроз, характерних для нашого суспільства.

Переконані, що створення сучасних українських національних систем формування готовності до дій в екстремальних ситуаціях є актуальним і важливим для різних категорій населення і, особливо, підлітків, фізична та психологічна безпека яких має стати справою всіх свідомих, відповідальних за майбутнє нашої країни громадян. Адже в нинішніх умовах суспільно-політичної кризи, руйнівних соціальних факторів, реальних військових дій на Сході України, вимушеного переселення, стресової напруги, безробіття, криміналізації стосунків часто виникають ситуації, коли хлопці та дівчата підліткового віку починають практикувати ризиковану поведінку. До уразливих категорій відносять тих підлітків, які в силу певних обставин свого життя більш схильні до негативних зовнішніх впливів з боку суспільства [3]. Зазвичай ними виступають такі категорії: підлітки з проблемами у розвитку, які не мають різко вираженої клініко-патологічної характеристики; підлітки, які залишилися без піклування батьків через різні обставини; підлітки із неблагополучних, асоціальних сімей; підлітки з родин, які потребують соціально-економічної і соціально-психологічної допомоги та підтримки й ін.

Підлітки уразливих категорій відчують потребу у соціальному визнанні й соціальному ствердженні своєї особистості, що притаманно перехідному періоду взагалі. Проте в цьому віці ще недостатньо сформовані способи самопізнання та самоаналізу, натомість – і це з особливою гостротою проявляється у підлітків уразливих категорій – підвищується рівень тривожності, знижуються контактність та комунікативність, дестабілізується внутрішній світ, посилюється гострота міжособистісних конфліктів, високою мірою виявляється негативізм у взаєминах з навколишніми. Зовнішньо підлітки уразливих категорій характеризуються неповноцінним і викривленим ставленням до дійсності. Досить часто їм буває важко не

лише з іншими, але й з самими собою. Внутрішній конфлікт із власним “Я” є ще однією істотною ознакою таких підлітків. На етапі спостереження нами було засвідчено, що підлітки уразливих категорій некеровані, схильні до категоричності у висновках і судженнях, нетерпимості до індивідуальних особливостей інших, їх вирізняє невміння й небажання адаптуватися до інших людей, невміння слухати й вести діалог, вони здатні до проявів агресивності, жорстокості, неприйняття іншої точки зору, у їх середовищі процвітають різноманітні форми дискримінації за статевими, соціальними ознаками, подекуди виявляється цинізм, аморальність і фетиш грошей.

Індивідуальні та групові бесіди з підлітками уразливих категорій проводились у вільній формі. Цей гнучкий спосіб опитування дозволив нам виявити позиції, ціннісні орієнтації, ставлення підлітків до себе і навколишнього світу. Було з'ясовано, що безліч проявів аморальності, жорстокості, нетерпимості у поведінці дітей, молоді, дорослих людей більшість підлітків виправдовує економічною та екологічною кризами, недоліками ринкових відносин, зубожінням, складним, неспокійним часом для нашої держави і всіх країн світу тощо. Під час аналізу відповідей наше занепокоєння викликали такі факти – переважна кількість підлітків стверджували, що у їх близькому оточенні є особи, стосовно до яких у них виникає відчуття стійкої неприязні через те, що ці люди не схожі на них самих, майже всі опитані вважали, що “таким” не місце поряд і прагнули б їх позбутись. Як хлопцям, так і дівчатам доводилось морально або фізично впливати на інших осіб, щоб показати, що ті не мають бути “іншими”. Крім того, майже у всіх підлітків було наявним відчуття самотності, порівняної з “вакуумом” навколо, та відсутнє намагання зрозуміти людей, що відрізняються від них. Отже, нами відмічено такі тривожні ознаки, як внутрішня ізолюваність, явна або прихована ворожість, сконцентрованість виключно на своїх переживаннях, бажання або не спілкуватись зовсім, або спілкуватись лише з однолітками, відсутність – часткова чи повна – елементарного усвідомлення необхідності прагнути власного й суспільного благополуччя.

Додамо, що часто такі підлітки не знаходять допомоги і співчуття з боку оточуючих, тоді як надана в потрібний момент підтримка могла б сприяти подоланню труднощів, зміні ціннісних орієнтацій, розуміння сенсу життя і т.п.

Сьогодні вкрай необхідні спеціальні дії для захисту підлітків уразливих категорій від різних форм насильства як у ситуаціях мирного часу, так і в умовах збройного конфлікту. Однак, не менш суттєвим є формування фізичної і психологічної готовності самого підлітка захистити себе за певної небезпеки. Громадські організації повинні виступати ініціаторами впливу на уразливі категорії населення, особливо дітей і молодь. Саме тому дуже важливою є активність тих громадських організацій, що навчають молодих людей основ самозахисту й допомагають їм психологічно протистояти негативу.

Відповідно до виконання угод про співпрацю з Інститутом проблем виховання Національної академії педагогічних наук України, вищезазначеними федераціям розроблено системи формування готовності до дій в екстремальних ситуаціях – хортинг та поліцейський хортинг.

Хортинг одночасно є і способом життя, і спортивною та бойовою технікою, і мисленням, і морально-етичним, козацько-лицарським, військово-патріотичним вихованням, і філософією життя [4]. Саме тому він необхідний у всіх сферах, що стосуються розвитку й безпеки людини, зокрема дітей і молоді.

Техніка хортингу адаптована для уразливих категорій населення, оскільки позбавлена складних рухів і дозволяє, за необхідності, взяти агресивну поведінку нападника під контроль. Для підлітків уразливих категорій хортинг виступає специфічним практичним інструментом самоконтролю та самоуправління, більше того – самопізнання. Він допомагає налагодити взаємодію із середовищем, в ньому здійснюється психологічний захист людини – гальмуються поведінкові тенденції, що мають асоціальну спрямованість, відбувається спонукання до об'єктивного й коректного оцінювання вчинків, здійснених особистістю або тільки запланованих нею, перебудова системи установок для зниження емоційного напруження та недопущення психічної травми, а також стимулювання участі у соціально значущій діяльності.

Поліцейський хортинг, у свою чергу, є системою, яка складається з виду спорту, систем професійної підготовки до дій в екстремальних ситуаціях, оздоровчих та реабілітаційних систем [5, с. 141–142]. Системний характер поліцейського хортингу полягає в тому, що в ньому визначено засоби забезпечення усіх видів виживання протягом довгого часового пері-

оду: не лише під час екстремальної ситуації, а також до і після неї. Зазначимо також, що точно визначити, скільки часу займе кожний період, неможливо: ніхто не може передбачити, коли саме виникне екстремальна ситуація, її тривалість та тривалість останнього періоду (лікування, реабілітація, розслідування та розгляд справи в суді). До того ж із закінченням однієї екстремальної ситуації слід готуватися до наступної. Отже, можна зробити висновок, що процес формування готовності до екстремальної ситуації є безперервним.

Ефективність формування готовності до дій в екстремальних ситуаціях залежить від майстерного застосування педагогічних методів. У перший період такими прийомами є набуття знань, формування умінь і навичок, закріплення, перевірка знань та вмій. У цей період особливо важливим є метод “творча діяльність”. Кожний, у кого формується готовність до дій в екстремальних ситуаціях, повинен створювати свій комплекс технічних дій самозахисту з урахуванням власних індивідуальних фізичних та психологічних якостей. До того ж корисним буде вміння діяти нестандартно, нешаблонно.

Під час екстремальної ситуації та після неї основним педагогічним методом є використання знань, вмій та навичок. Необхідно, використовуючи накопичений раніше багаж, діяти в оптимальному бойовому стані та у межах, визначених правовими нормами. Наведені вище методи включено у класифікацію методів за призначенням.

Методи, включені до інших класифікацій (за типом (характером) пізнавальної діяльності; за дидактичними завданнями тощо) також будуть корисними у процесі формування готовності до дій в екстремальних ситуаціях. Окрім того, практика довела ефективність застосування методів, внесених до класифікації, в основу якої покладено цілісний підхід до діяльності вчителя й учня у навчально-виховному процесі (запропонована Ю. Бабанським). У ній виділяються три великі групи методів навчання:

- методи організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності;
- методи стимулювання й мотивації навчально-пізнавальної діяльності;
- методи контролю та самоконтролю за ефективністю навчально-пізнавальної діяльності.

Необхідно наголосити, що у процесі психологічної, стратегічної, філософської підготовки до фізичного виживання, підготовки до психологічного та правового виживання, де основним завданням є озброєння учнів знаннями, результатами є такі методи:

- словесні (лекція, розповідь);
- наочні (ілюстрація, демонстрація);
- аналітичні;
- аналітико-синтетичні;
- репродуктивні;
- робота з книгою як самостійна, так і під керівництвом викладача (тренера, інструктора);
- навчальні дискусії;
- методи стимулювання почуття обов'язку й відповідальності;
- переконання у значущості навчання;
- заохочення в навчанні;
- критика недоліків у навчанні;
- методи усного контролю й самоконтролю;
- індивідуальне опитування;
- фронтальне опитування;
- методи письмового контролю й самоконтролю.

Проте у процесі фізичної, технічної і тактичної підготовки до фізичного виживання в екстремальних ситуаціях, коли основною метою є формування навичок та вмінь, доцільно використовувати такі методи:

- наочні (демонстрація);
- практичні (навчально-тренувальні вправи);
- змагальні (навчально-тренувальні поєдинки, змагання, естафети);
- переконання в ефективності технічних дій самозахисту;
- заохочення в навчанні (присвоєння спортивних звань, розрядів, нагородження дипломами, медалями, грамотами).

Натомість критика учнів є небажаною: історія знає багато прикладів, коли учні, які спочатку демонстрували невисокі результати, згодом ставали справжніми фахівцями виживання. Доцільно лише наголошувати на наявності помилок у технічних діях і вказувати шляхи їх усунення.

Переконані, що саме адаптованість хортингу та поліцейського хортингу до особливостей і потреб категорій, з якими проводиться робота за цими системами, дозволяє використовувати їх під час

формування готовності громадян, зокрема підлітків уразливих категорій, до дій в екстремальних ситуаціях.

Зважаючи на зазначені вище соціально-психологічні особливості підлітків уразливих категорій, під час формування їх готовності до дій в екстремальних умовах, необхідно:

- при фізичній підготовці надавати перевагу ігровому методу, зокрема різного роду змаганням;
- при технічній підготовці озброювати підлітків м'якою, оборонною технікою;
- при тактичній підготовці підкреслювати важливість діяти відповідно до алгоритмів дій у тих чи інших ситуаціях;
- при стратегічній підготовці планувати підготовку протягом багатьох років та комплексом різноманітних засобів;
- при психологічній підготовці наголошувати на психологічній стійкості до зовнішніх подразників;
- при філософській підготовці – акцентувати на важливості шанобливого ставлення до життя – свого та чужого.

Додамо, що, враховуючи таку особливість підлітків уразливих категорій, як правовий нігілізм, а інколи і їх показну зневагу до суспільства та законів України, слід приділяти увагу правовій освіті цих об'єктів виховного впливу.

Отже, формування готовності підлітків уразливих категорій до дій в екстремальних ситуаціях є комплексною багатоаспектною діяльністю. Вважаємо, що залучення підлітків уразливих категорій до систем хортингу та поліцейського хортингу, зокрема розвиток у них тих якостей і навичок, що дозволять їм ефективно діяти в екстремальних ситуаціях сьогодення, позитивно впливає на характер їхньої поведінки та стиль взаємин з оточуючими, покращує їхнє ставлення до навчальної, трудової, культурно-творчої активності та загалом позитивно діє на всю систему суспільних вчинків. Така діяльність є необхідною, насамперед, для майбутнього нашої країни – її результатом стає збільшення соціального простору підлітків, їх відповідальна поведінка стосовно до себе й до інших членів суспільства, соціальна адаптація підростаючого покоління.

Перспективи подальших досліджень полягають у деталізації навчально-виховних програм з підготовки різних категорій уразливих підлітків до дій в екстремальних ситуаціях.

Література

1. Козяр М. М. Професійна підготовка до діяльності в екстремальних умовах : навч. посіб. / М. М. Козяр. – Львів : ЛДУ БЖД, 2009. – 220 с.
2. Нечерда В. Б. Педагогічні умови виховання толерантності старших підлітків у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Нечерда Валерія Борисівна. – Київ, 2015. – 297 с.
3. Нечерда В. Б. Формування просоціальної поведінки підлітків уразливих категорій у загальноосвітніх навчальних закладах: до проблеми дослідження / Валентина Кириченко, Валерія Нечерда, Тетяна Тарасова // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [ред. кол.: Безлюдний О. І. (гол. ред.) та інші]. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2017. – Випуск 56. – С. 167–174.
4. Шаповалов Б. Б. Підготовка старшокласників до дій в екстремальних ситуаціях у процесі військово-патріотичного виховання (на прикладі хортингу) / Б. Б. Шаповалов // Теорія і методика хортингу. – 2014. – Вип. 2. – С. 63–69.
5. Шаповалов Б. Б. Система самозахисту та виживання як засіб формування готовності старшокласників до поведінки в екстремальних ситуаціях / Б. Б. Шаповалов // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія “Педагогіка та психологія” : зб. наук. пр. / ред. кол. Щербан Т. Д. (гол. ред.) та ін. – Мукачево : Вид-во МДУ, 2015. – С. 140–144.

В. Б. Нечерда, Б. Б. Шаповалов

Теоретические и методические основы формирования готовности подростков уязвимых категорий к действиям в экстремальных ситуациях

Институт проблем воспитания Национальной академии педагогических наук Украины
(9 ул. Берлинского, Киев, Украина)

Статья посвящена некоторым вопросам формирования готовности подростков уязвимых категорий к выживанию в экстремальных ситуациях нашего времени. Авторы, на основе анализа отечественной и зарубежной психолого-педагогической литературы, определяют явление готовности, в частности формирование готовности к действиям в экстремальных ситуа-

циях, и рассматривают социально-психологические особенности подростков уязвимых категорий. В центре внимания исследователей современные национальные системы формирования готовности личности к действиям в экстремальных ситуациях – хортинг и полицейский хортинг.

Ключевые слова: готовность, готовность к действиям в экстремальных ситуациях, подростки уязвимых категорий, хортинг, полицейский хортинг.

V. B. Necherda, B. B. Shapovalov

Theoretical and Methodical Basics of Formation of Readiness of Vulnerable Teenagers for Activity in Extreme Situations: to the Problems of Research

Institute of Problems on Education of the National Academy
of Educational Sciences of Ukraine
(9 Berlynskoho Str., Kyiv, Ukraine)

The article is devoted to some issues of formation of readiness of teenagers of vulnerable categories to survival in extreme situations of our time. The authors study domestic and foreign psycho-pedagogical literature and determine the phenomenon of readiness, in particular the formation of readiness for action in extreme situations. In addition, they consider the socio-psychological characteristics of adolescents of vulnerable categories and the concept “vulnerable teenagers”. The provisions are based on the analysis of domestic and foreign systems of self-defense; as a result of the research the conclusion is made that martial arts can become the basis for the formation of readiness of citizens of different categories, in particular of vulnerable teenagers, to action in difficult situations. However, this is possible only if martial arts meet certain criteria. The authors consider that the most important criteria are Ukrainian national traditions, the absence of artificial restrictions and unnecessary rituals and compliance with the requirements of modern threats that are characteristic of our society. The focus of researchers is placed on modern national systems for the formation of individual readiness for action in extreme situations – horting and police horting, and the basic principles of forming the readiness of adolescents of vulnerable categories for action in the extreme situations of our time.

Keywords: readiness, readiness for action in extreme situations, vulnerable teenagers, horting, police horting.

References

1. Koziar, M. M. (2009) Profesiina pidhotovka do diialnosti v ekstremalnykh umovakh [Professional training for activity in extreme conditions]. Lviv: LDU BZHD Publ.

2. Necherda, V. B. (2015) Pedahohichni umovy vykhovannia tolerantnosti starshykh pidlitkiv u navchalno-vykhovnomu protsesi zahalnoosvitnioi shkoly [Pedagogical conditions of moral education of tolerance of senior teenagers in the educational process of secondary schools] (PhD Dissertation, Kyiv).
3. Necherda, V., Kyrychenko, V., Tarasova, T. (2017). Formuvannia prosotsialnoi povedinky pidlitkiv urazlyvykh katehorii u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh: do problemy doslidzhennia [Formation of pro-social behavior of vulnerable teenagers in secondary schools: to the problems of research]. In Psykholoho-pedahohichni problemy silskoi shkoly: Vol. 56 (pp. 167–174). Uman: Umanskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Pavla Tychyny.
4. Shapovalov, B. B. (2014) Pidhotovka starshoklasnykiv do dii v ekstremalnykh sytuatsiiakh u protsesi viiskovo-patriotychnoho vykhovannia (na prykladi khortynhu) [Formation of readiness of upper-form pupils in extreme situations in the process of military-patriotic education (by the example of horting)]. In Teoriia i metodyka khortynhu: Vol. 2 (pp. 63–69).
5. Shapovalov, B. B. (2015) Systema samozakhystu ta vyzhyvannia yak zasib formuvannia hotovnosti starshoklasnykiv do povedinky v ekstremalnykh sytuatsiiakh [Self-defense and survival system as a way of formation of readiness of upper-form pupils for behavior in extreme situations]. In Naukovyj visnyk Pedagogika ta psykhologija: (pp. 140–144). Mukachevo: Mukachivsky derzhavny universytet.

Нечерда Валерія Борисівна, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України

Нечерда Валерия Борисовна, кандидат педагогических наук, старший научный сотрудник лаборатории физического развития и здорового образа жизни Института проблем воспитания Национальной академии педагогических наук Украины

Valeriia Necherda, Senior Research Scientist at the Laboratory of Physical Development and Healthy Lifestyle of the Institute of Problems on Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, PhD in Education

Шаповалов Борис Борисович, кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України

Шаповалов Борис Борисович, кандидат психологических наук, старший научный сотрудник лаборатории физического развития и здорового образа жизни Института проблем воспитания Национальной академии педагогических наук Украины

Borys Shapovalov, Senior Research Scientist at the Laboratory of Physical Development and Healthy Lifestyle of the Institute of Problems on Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, PhD in Psychology

УДК 37.091.21:37.015.31:17.022.1:061.2

Т. К. Окушко, м. Київ

ВПРОВАДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАННЯХ

У статті розглянуто питання впровадження особистісно орієнтованих технологій національно-патріотичного виховання у громадському об'єднанні учнівської молоді. Представлено логіку організації експериментально-практичного (формуального) етапу дослідження теми НДР лабораторії громадянського та морального виховання Інституту проблем виховання НАПН України. Охарактеризовано концептуальну основу, зміст та процес реалізації особистісно орієнтованих технологій патріотичного виховання.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, особистісно орієнтовані технології, громадські об'єднання, учнівська молодь.

Громадянське і національно-патріотичне виховання учнівської молоді є невід'ємним складником процесу формування зрілої особистості – громадянина, справжнього спадкоємця і продовжувача національних традицій з активною громадянською позицією. Через низку ризиків і загроз, що відбулися в Україні останніми роками, постало завдання вироблення новітнього змісту національного патріотизму на сучасному етапі розвитку держави. Відтак, є нагальна потреба в переосмисленні сутності національно-патріотичного виховання, оновленні виховного змісту, впровадженні інноваційних форм, методів та особистісно орієнтованих виховних технологій, що забезпечуватимуть досягнення якісних результатів у формуванні людини як громадянина і патріота.